

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Медведської Вікторії Валеріївни

на тему: «Правові засади захисту жінок від домашнього насильства»,

подане на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Проблема подолання домашнього насильства щодо жінок є актуальною для нашої держави, як і для будь-якої іншої розвиненої країни світу, оскільки сім'я є основним осередком суспільства і тому повинна перебувати під особливим захистом держави. Великою мірою це обумовлено тим, що насильство і жорстокість у сім'ї не тільки руйнують гармонію і злагоду в ній, але і виступають однією з передумов злочинності у суспільстві в цілому. Адже, якщо особа з дитинства є очевидцем постійного та систематичного знущання у сім'ї, цілком імовірно, у майбутньому буде транслювати такий тип поведінки як на власну сім'ю, так і на інших оточуючих, вчиняючи акти насильства щодо них.

Домашнє насильство щодо жінок є порушенням прав людини, яке загрожує безпеці великої кількості жінок і дівчат в усьому світі. Міжнародна спільнота впродовж останніх десятиліть веде активну політику, направлену на боротьбу з домашнім насильством щодо жінок, підтвердженням чому є прийняття низки міжнародних правових актів, таких як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок (1993), Міжамериканська конвенція про запобігання, покарання і викорінення насильства щодо жінок (1994), Протокол про права жінок в Африці до Африканської хартії прав людини і народів (2003), Рекомендація Рес Комітету міністрів державам-членам Ради Європи про захист жінок від насильства (2002), Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (2011).

Україна є учасницею більшості міжнародних договорів, прийнятих на рівні ООН, а також конвенцій Ради Європи, які відіграють провідну роль у

міжнародному захисті прав жінок. Положення національного законодавства свідчать, що державна політика захисту жінок від насильства в цілому та домашнього насильства зокрема є одним із пріоритетів державно-правової політики України. Саме тому в умовах повномасштабної війни українські органи влади продовжили взятий курс на боротьбу з домашнім насильством, підтвердженням чому є ратифікація Верховною Радою України у червні 2022 року Стамбульської конвенції, розширення мережі мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства, створення мобільного застосунку для реагування на випадки домашнього та гендерно зумовленого насильства.

Варто звернути увагу на те, що питання запобігання і протидії домашньому насильству досліджуються у багатьох працях сучасних науковців, проте обрана тема передбачає комплексне дослідження механізмів захисту прав жінок не піддаватись домашньому насильству як від адміністративних, так і кримінальних правопорушень.

Про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Медведської В.В. свідчить також її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами. Наукове дослідження виконано відповідно до Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 728-р.; розділу 3 Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки, затверджених Постановою Президії НАН України від 30.01.2019 № 30; розділу 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021; Закону України від 20.06.2022 № 2319-IX «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами».

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації,

сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з теорії держави і права, адміністративного, кримінального, кримінального-процесуального, цивільно-процесуального, міжнародного права, законодавство України, законодавство інших держав та міжнародно-правові акти; загальний перелік використаних джерел складає 230 найменувань.

При цьому слід зазначити, що наукові джерела використані здобувачкою переважно критично – з проведеним аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про зрілість дослідниці та її високу загально наукову культуру. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікацій.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Репрезентативним є емпіричний матеріал дослідження, що вплинуло на обґрунтованість та достовірність наукових положень, рекомендацій та висновків проведеного Медведською В.В. дослідження. Насамперед, це матеріали судової практики за 2021-2022 роки у справах про адміністративні та кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, та статистичні дані за 2020-2022 роки щодо кількості: секторів протидії домашньому насильству у структурі усіх районних територіальних (відокремлених) підрозділах Головних управлінь Нацполіції в Україні в областях та в м. Києві; розглянутих справ про домашнє насильство; прийнятих термінових заборонних приписів; осіб, яких постановлено на профілактичний облік.

Поставлені здобувачкою завдання дозволили всебічно розкрити тему наукового дослідження та досягти його мету – узагальнення та визначення правових засад захисту жінок від домашнього насильства, формування науково обґрунтованих пропозицій оптимізації законодавчого забезпечення захисту жінок від домашнього насильства з урахуванням сучасних соціальних реалій і зближення національної правової системи з правовою системою ЄС.

Відповідає встановленим вимогам та не викликає заперечень *предмет* дослідження – правові засади захисту жінок від домашнього насильства.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним теоретичним та практичним дослідженням правових засад захисту жінок від домашнього насильства.

Комплексне опрацювання та системний аналіз наукових джерел, нормативних актів в їх генезисному та порівняльно-правовому аспектах, а також судових прецедентів і рішень, інших практичних матеріалів, дало можливість здобувачці сформулювати власні наукові положення, висновки та рекомендації, що відзначаються достовірністю. До найбільш вагомих наукових положень, що характеризуються новизною або її елементами, слід віднести наступні:

Важливим для юридичної науки є ряд висновків авторки щодо систематизації теорій причин виникнення домашнього насильства щодо жінок а також періодизації розвитку історичної теорії причин виникнення домашнього насильства щодо жінок шляхом виокремлення таких періодів: 1) період права перших державних утворень на території України; 2) період права Київської Русі; 3) період литовсько-польського права; 4) період права Запорозької Січі та Гетьманщини; 5) період права радянського періоду; 6) період права незалежної України.

Юридичну науку безумовно збагатять висновки авторки, зроблені в процесі дослідження правових засад судового захисту жінок від домашнього насильства, а саме: визначення, що у справах про видачу обмежувального припису одним із найбільш дієвих засобів доказування може бути висновок судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа; обґрунтування необхідності нормативного затвердження форми оцінки ризиків вчинення домашнього насильства судьями під час розгляду питання про видачу обмежувального припису.

Заслуговує бути відзначеною значна робота, проведена здобувачкою щодо дослідження зарубіжного досвіду у сфері захисту жінок від домашнього насильства на прикладі представників (держав) із кожного типу правових систем світу: романо-германського (Італія, Федеративна Республіка Німеччина, Франція); англо-американського (Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії, США, Канада); релігійного (Індія, ОАЕ); традиційного (Японія, КНР), змішаного (Йорданія, Гана) та визначення тих аспектів, які можуть бути запозичені в Україні, а саме: створення окремої посади Уповноваженого з питань домашнього насильства (за зразком Великобританії); застосування спеціальних електронних GPS-браслетів, за допомогою яких поліція матиме змогу відстежувати та оперативно реагувати на наближення кривдника до потерпілої особи (за зразком США, Канади, Франції, Італії); запозичення системи превентивних освітніх програм, які діють в США та Канаді; збільшення строку позовної давності для одержання цивільного захисту у справах про домашнє насильство, що, наприклад, у Франції становить п'ять років.

Варто відзначити, що у дисертаційному дослідженні було розвинуто і збагачено загальне вчення про насильницьку злочинність, її природу, причини і методи протидії; запропоновано авторське визначення поняття «домашнє насильство», в тому числі, з урахуванням гендерного підходу, «кібернасильство», «психологічне насильство», «сексуальне насильство».

Хочу відзначити ряд пропозицій дисертантки про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Зокрема, заслуговує на увагу пропозиція авторки щодо необхідності криміналізації переслідування (у додатках до дисертації наводиться проект статті 126-2 КК «Переслідування»). Також напрацюванням здобувачки є визначення форм переслідування (погроза заповідання тілесних ушкоджень чи іншого заповідання шкоди особі, членам її сім'ї чи близьким родичам; пошук особистої близькості або слідкування за особою; нав'язування контактування особі проти її волі особисто або через третіх осіб).

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Метою дослідження є узагальнення та визначення правових засад захисту жінок від домашнього насильства, формування науково обґрунтованих пропозицій оптимізації законодавчого забезпечення захисту жінок від домашнього насильства з урахуванням сучасних соціальних реалій і зближення національної правової системи з правовою системою ЄС.

Для досягнення зазначеної мети здобувачем у повному обсязі виконано такі завдання:

- визначено методологічні засади дослідження захисту жінок від домашнього насильства;
- досліджено правову характеристику ознак домашнього насильства над жінками як соціального явища;
- проаналізовано причини виникнення домашнього насильства над жінками як передумову посилення правового забезпечення захисту від нього;
- досліджено несудові механізми захисту жінок від домашнього насильства;
- виявлено й узагальнено правові засади судового захисту жінок від домашнього насильства;
- розкрито юридичну відповідальність за вчинення домашнього насильства щодо жінок;
- окреслено особливості захисту жінок від домашнього насильства в зарубіжних країнах;
- досліджено пріоритетні напрями оптимізації нормативно-правового забезпечення захисту жінок від домашнього насильства в Україні;
- узагальнено існуючі та надати авторські пропозиції щодо удосконалення засад захисту жінок від домашнього насильства.

Ефективне виконання зазначених завдань відбулося завдяки вдало підібраній *методології* та вмілому її застосуванню.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання. За допомогою діалектичного методу

було досліджено суспільні відносини у сфері захисту жінок від домашнього насильства у їх єдності та взаємозв'язку, виявлено закономірності їх розвитку, а також розглянуто динаміку розвитку законодавства у цій сфері (розділи 1, 2). Історичний метод дозволив вивчити розвиток причин виникнення домашнього насильства щодо жінки в хронологічній послідовності (підрозділ 1.3). Формально-логічний метод допоміг проаналізувати норми чинного законодавства, які регулюють механізми захисту жінок від домашнього насильства, та виявити особливості застосування юридичної відповідальності за вчинення домашнього насильства щодо жінок (розділ 2). Метод аналізу та синтезу використовувався під час з'ясування особливостей та тенденцій сучасного стану правового регулювання та наукового дослідження захисту жінок від домашнього насильства (підрозділ 1.1., розділ 2). Застосування системно-структурного методу дозволило дослідити складові механізму захисту жінок від домашнього насильства та розкрити їх зміст (розділи 2). Логіко-семантичний метод дозволив виробити понятійно-категоріальний апарат, що використовувався у дисертаційному дослідженні (підрозділ 1.2., розділ 2). Порівняльно-правовий метод використовувався для окреслення специфіки захисту жінок від домашнього насильства у зарубіжних країнах, що дозволило виявити позитивний досвід правового забезпечення у цій сфері (підрозділ 3.1). Формально-юридичний метод дозволив здійснити аналіз дієвості та узгодженості законів та підзаконних актів у сфері захисту жінок від домашнього насильства та виявити низку правових колізій та неточностей (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2). За допомогою прогностичного методу здійснено дослідження наслідків прийняття пропозицій удосконалення чинного законодавства та внесення змін до системи вітчизняних нормативно-правових актів щодо захисту жінок від домашнього насильства (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, а відтак можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – як підґрунтя щодо подальших наукових розробок із досліджуваної проблематики (акт впровадження Національного університету біоресурсів і природокористування України);

– правотворчій діяльності – сформульовані висновки і пропозиції можуть бути враховані при подальшому вдосконаленні чинного законодавства щодо захисту жінок від домашнього насильства;

– правозастосовній діяльності – для покращення діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (акти впровадження ГУНП в Рівненській області та ГУНП в Закарпатській області);

– навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Теорія держави і права», «Адміністративне право», «Кримінальне право», «Цивільний процес», «Адміністративна відповідальність», «Міжнародний захист прав людини», «Актуальні проблеми адміністративного права і процесу», «Актуальні проблеми теорії права» та підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів (акт впровадження Національного транспортного університету).

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, відповідає вимогам МОН України. Основні положення та висновки дисертації відображено в 12 наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, вісім тез наукових доповідей.

Достатньою є *апробація результатів дисертації*. Основні теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, викладені у дослідженні, апробовані на: Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів та аспірантів «Право та суспільство в реаліях карантинного періоду» (Київ, 25 лютого 2021р.); XIV Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Проблеми юридичної науки очима молодих науковців» (м. Київ, 11 березня 2021 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності» (Київ, 20 квітня 2021 р.); LXXVII науковій конференції

професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів та співробітників відокремлених структурних підрозділів університету (Київ, 12-14 травня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні вектори розвитку юридичної освіти і науки» (м. Київ, 21-22 жовтня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів» (м. Херсон, 17-18 листопада 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження: досягнення, інновації та перспективи розвитку» (м. Куновіце, Чеська Республіка, 17-18 лютого 2022 р.); 5-й Міжнародній науково-практичній конференції «Наукове співтовариство: міждисциплінарні дослідження» (м. Гамбург, Німеччина, 26-28 травня 2022 р.).

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Текст дисертації переважно позбавлений граматичних та орфографічних помилок, а також технічних недоліків. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації. Дисертаційне дослідження, на думку опонента, викликає ряд зауважень, окремі висновки та пропозиції автора є недостатньо аргументованими та мають бути розглянуті в дискусії під час захисту дисертації:

1. Очевидно, визначення об'єкта дослідження вимагає уточнення (обмеження). На думку дисертантки, таким об'єктом є суспільні відносини, які виникають в сфері захисту прав жінок (с. 31). Водночас, зі змісту дисертаційного дослідження вбачається, що воно стосується захисту не всіх прав жінок, а лише захисту права жінки не зазнавати насильства з боку теперішніх або колишніх членів сім'ї (домашнього насильства). Бажано було б також уточнити, що об'єктом цього дослідження є захист жінок від кримінальних та

адміністративних правопорушень, передбачених, принаймні, ст. 173-2 КУпАП та ст. 126-1 КК України.

2. Авторське визначення поняття домашнього насильства щодо жінки (с. 64) містить ряд неточностей: а) визначення поняття насильства як «будь-якої умисної протиправної дії або бездіяльності або погрози застосування дії або бездіяльності фізичного, сексуального, психологічного, економічного характеру» – традиційно одним з найбільш поширених проявів психологічного (психічного) насильства називають *погрозу*, отже у наведеному визначенні формулювання «або погрози застосування дії або бездіяльності» є зайвим; б) формулювання «з умислом заподіяння ... шкоди» очевидно варто сприймати у сенсі «наміру заподіяння шкоди», тобто як характеристику мети, а не повторну вказівку на умисний характер вини; в) з визначення незрозуміло, чи є характеристика «здійснення влади чи контролю» альтернативним проявом об'єктивної сторони домашнього насильства, чи це характеристика змісту мети.

Додаткової аргументації вимагає висновок автора щодо можливості вчинення домашнього насильства шляхом бездіяльності, а також встановлення співвідношення між категоріями «насильство» та «домашнє насильство».

3. Досліджуючи питання юридичної відповідальності за вчинення домашнього насильства щодо жінок, дисертантка не розглянула достатньою мірою питання про співвідношення різних видів юридичної відповідальності – адміністративної, кримінальної, цивільно-правової і можливості їх поєднання при вчиненні одного (в тому числі продовжуваного) правопорушення. Найбільш дискусійною є думка авторки про те, що у випадках притягнення кривдника до адміністративної відповідальності, наступний епізод домашнього насильства має бути кваліфікований за ст. 126-1 КК і передбачає застосування кримінальної відповідальності (с. 142-143 роботи). Чи не передбачає такий підхід подвійну відповідальність за один і той самий епізод домашнього насильства, його подвійне врахування і як самостійної підстави адміністративної відповідальності, і як складової підстави кримінальної відповідальності?

4. В цілому позитивно оцінюючи ідею дисертантки щодо необхідності криміналізації переслідування, вважаємо, що: а) диспозиція запропонованої ст.

126-2 КК у описанні виду забороненої поведінки (систематичні протиправні дії, що викликають або можуть викликати у особи обґрунтований страх за її життя чи здоров'я, життя чи здоров'я членів сім'ї, близьких родичів або іншим чином погіршити якість її життя») позбавлена ознаки юридичної визначеності. Зокрема, вимагає уточнення формулювання «систематичні протиправні дії» - що означає тут характеристика «протиправні», не наведені конкретні прояви таких дій, хоча у тексті дисертації вони є; чи не варто визначити обов'язковою ознакою відповідного юридичного складу кримінального правопорушення його мету?

5. Питання збільшення караності проявів домашнього насильства, і відповідно, пропозиції авторки щодо зміни санкцій у ст. 172-3 КУпАП, не знайшли належного обґрунтування. Наприклад, суттєве збільшення розміру штрафу у санкції ст. 173-2 КУпАП (від 1 тис. до 2 тис. нмдг), з огляду на позиції ЄСПЛ щодо розуміння покарання і необхідних процесуальних гарантій його застосування (наприклад, у справі *Engel and Others v. the Netherlands*), наближає цей штраф до кримінального покарання.

Разом із тим, вищевикладені положення здебільшого мають дискусійний характер. Вони є висловленням власного бачення офіційним опонентом розкриття предмету дисертаційної роботи та її окремих питань, окремі з яких, очевидно, можуть і не збігатися з позицією дисертанта та його наукового керівника. Ці положення у цілому не впливають на високу позитивну оцінку дисертації Медведською В.В., а свідчать лише про її актуальність, комплексність та багатогранність досліджуваних автором проблем.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Медведської Вікторії Валеріївни на тему: «Правові засади захисту жінок від домашнього насильства» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор **Медведська Вікторія Валеріївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доцент кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права

Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

кандидат юридичних наук, доцент

Ірина ДАВИДОВИЧ

Лінійс
Вчений
Караульна Ю.В.
25.01.2022

